

**SANATSAL
UYARANLARLA
DİL ÖĞRETİMİ**

(Yazılar)

Prof. Dr. Sedat SEVER

SANATSAL UYARANLARLA DİL ÖĞRETİMİ

© 2018, Tudem Eğitim Hizmetleri San. Tic. A.Ş.
1476/1 Sok. No:10/51 Alsancak-Konak/İZMİR

YAZAR: Prof. Dr. Sedat Sever
EDİTÖR: Burhan Düzçay, Hülya Dayan
KAPAK RESMİ: Ferit Avcı
GRAFİK UYGULAMA: Nayime Serbest

BASKI VE CİLT: Ertem Basım Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti.
Eskişehir Yolu 40. Km. Başkent OSB 22. Cadde No:6 Malıköy/Ankara
Tel: 0 312 284 18 14

Birinci Baskı: Kasım 2018 (2000 adet)

ISBN: 978-605-2031-04-9

Yayınevi sertifika no: 11945

Matbaa sertifika no: 16031

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin önceden yazılı izni olmaksızın tekrar üretilemez, bir erişim sisteminde tutulamaz, herhangi bir biçimde elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da diğer yollarla iletilemez.

SANATSAL UYARANLARLA DİL ÖĞRETİMİ

(Yazılar)

Prof. Dr. Sedat SEVER

İçindekiler

SUNUŞ	6
Çocuğun Gelişim Sürecinde, Etkileşim ve Oyun Aracı Olarak Kitap-Edebiyat.....	7
Türkçe Öğretiminde, Sanatsal Bir Uyarın Olarak Karikatürün Kullanılması	39
Dil ve Edebiyat Öğretiminde Kısa Film ve Karikatür	65
Eğitimde ve Bilimde Türkçe Eğitimi	91
Okuma Kültürü Edinme Sürecinde Türkçe Öğretiminin Sorumluluğu.....	137
Demokratik Kültür Bilinci Edinimi Sürecinde Dil ve Edebiyat Öğretimi.....	144
“Çocuklara Seslenen Yazınsal ya da Öğretici Kitapları Değerlendirme Ölçeği” İçin Kısa Açıklama	153
Çocuklara Seslenen Yazınsal ya da Öğretici Kitapları Değerlendirme Ölçeği	155

SUNUŞ

Dil öğretimi, düşünen duyarlı okur yetiştirme amacına odaklanmalıdır. Bunun için, altı aylık evreden başlayarak çocukların duyu algılarını devindirecek, kavram tasarımı sürecini işletecek nitelikli uyarılarla buluşturulması, ailelerin ve okul öncesi eğitimin temel sorumluluğu olmalıdır. İlk ve ortaöğretim sürecinde, dil ve edebiyat öğretimi işitsel, görsel ve dilsel nitelikli sanatsal uyarılarla yapılandırılarak öğrencilere sürekli anlama ve anlatma sorumluluğu verilmelidir. Türkçenin yaratıcı anlatım gücünü duyumsatan, güzel sanatların duygu ve düşünce evrenini geliştiren olanaklarıyla öğrencileri buluşturan, uygulama ağırlıklı bir öğretimin, çok boyutlu düşünme ve duyarlık edinimi için önemli bir etkileşim ortamı yaratacağı bilinmelidir.

Bu çalışmada çeşitli dergilerde, kitaplarda yayımlanan, erken dönemden başlayarak çocukların dil öğretimine temel oluşturacak koşulları; okul türü öğrenme ve öğretme süreçlerinde verimli bir dil ve edebiyat öğretimi için de öncelenmesi gereken yaklaşımları inceleme konusu yapan yazılara yer verilmiştir. Bazıları kısaltılan, bazılarına da küçük eklemeler yapılan, farklı zamanlarda benzer konu alanı için kaleme alınan yazılardaki yinelemelere, metnin akışını ve bütünlüğünü bozmamak için dokunulmamıştır.

Sanatsal Uyarılarla Dil Öğretimi adlı bu çalışmadaki yazılar, genel olarak, "Çocuk ve gençlerimize okuma kültürü kazandırabilmek için neler yapılmalıdır?" sorusuna yanıt aramaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için bebeklik evresinden başlayıp gençlik dönemine değin uzanan bir yaşam evresinde, aileye düşen sorumluluklar ile verimli bir dil öğretiminin gerçekleştirilmesindeki temel öncelikler açıklanmaya çalışılmıştır.

Dil öğretiminin bilgi aktarmacılığından uzaklaşıp çok uyaranlı eğitim ortamlarında öğrencilerin duygu ve düşünce evrenlerini geliştirme amacına yönelmesi gerekir. Nitelikli sanatsal uyarılarla dil öğretimi yaklaşımının yaygınlaşabilmesi, konuyla ilgili bilimsel bir tartışma ortamının yaratılabilmesi, bu amaca uygun çalışmalara ulaşılabilirliğin sağlanması, yazıları kitaba dönüştüren temel düşüncelerdir.

Kitabın sonunda, çocuklara seslenen kitapların niteliğini sınama amacıyla hazırlanan, "*Çocuklara Seslenen Yazınsal ya da Öğretici Kitapları Değerlendirme Ölçeği*" ile kitaptaki yazıların önceki yayın bilgilerine yer verilmiştir. Katalog, kitap gibi çeşitli yayınlarda yer alan karikatürlerini bu kitapta kullanma izni veren karikatür sanatçılarına, Vicdan Özer Bulunmaz'a, Ruhan Selçuk'a, Anadolu Üniversitesi Rektörlüğüne; yazıların bir kitapta toplanması konusundaki isteklendirici dönütleri için değerli meslektaşlarına, öğrencilerime ve kitabın basımında emeği geçen Burhan Düzçay, Hülya Dayan ve Tudem Yayın Grubu çalışanlarına içten teşekkür ederim.

Sedat SEVER

Ankara, Ekim 2018

ÇOCUĞUN GELİŞİM SÜRECİNDE, ETKİLEŞİM VE OYUN ARACI OLARAK KİTAP-EDEBİYAT

Çocuk ve Gelişim

Gelişim, yaşam boyunca devam eden bir süreci kapsar. Bu çalışmada, gelişim açısından Erikson'un Psikososyal Kuramı da öncelenerek, seçmeci bir yaklaşımla, resimli kitapların bir etkileşim ve oyun aracı olarak okulöncesi dönemdeki çocuğun gelişimindeki yeri ve önemi çerçevelenmeye çalışılmıştır.

“Yaşamın doğumdan önceki [ayları] ve sonraki ilk üç yılı, devinimde, bilişsel ve duygusal işlevlerde gelişiminin en hızlı olduğu, insanın toplumsal bir varlık olarak benliğini kazanmasında büyük önemi olan bir dönemdir. Bebeklik ve erken çocukluk dönemi olarak adlandırılan bu gelişim evresinin özellikleri ilerdeki yaşam için belirleyicidir. ...Yaşamın diğer yıllarındaki değişimler aylar ve yıllar almaktayken, bebeklik dönemindeki değişimler günler içinde olur. Aynı zamanda bebeklik dönemindeki gelişim ve ruh sağlığı daha sonraki dönemler için vazgeçilmez bir temel oluşturur” (Öztürk Ertem, 2008:812).

Alanyazında, dil becerisi, ses ve sözcük bilgisi, harf tanıyabilme ve yazılı olana ilişkin kavramsal ve işlevsel bilginin; okuma yazma düzeyi ile akademik başarının öncüsü olduğu belirtilmektedir (Morrow, 2009; Otto, 2010'dan akt.:Santrock, 2011:232). Öte yandan,

“Çocukların erken dönemdeki ev yaşantıları, dil becerilerini ve bu da beraberinde okula hazır olma düzeyini etkilemektedir” (Forget-Dobois vd., 2009’dan akt.:Sanrock, 2011:232).

Ana babaların, erken dönemden başlayarak çocuklara amaçlanan rehberliği yapması, katkısı sağlaması için öncelikle birkaç soruyu yanıtlayabilecek kültürel bir altyapı oluşturması gerekir. Bu sorular şöyle oluşturulabilir:

1. Çocukların gelişim ve öğrenme sürecinin temel özellikleri nelerdir?
2. Çocuğumun yaşı itibariyle ilgileri ve öğrenme gereksinimleri nelerdir?
3. Çocuğum hangi öğrenme yöntemlerine karşı daha duyarlı ve isteklidir?
4. Çocuğumun ilgi ve gereksinimleri için yaşına uygun sosyal ve kültürel çevre nasıl yapılandırılabilir?

Yaşamın ilk yıllarında çocuklar, kendilerinin yönettiği yer değiştirme becerileriyle toplumsal çevrelerini keşfetme, genişletme; emekleme, yürüme, koşma gibi yeteneklerini geliştirme olanağına kavuşur. Bu evrede, toplumsal ve devinışsel gelişimin bilişsel ve dilsel gelişim süreçleriyle bir bütünlük ve koşutluk içinde sürdürülebilmesi için çocukların duyu algılarının da çocuğa göreliği* önceleyen uyarılarla devindirilmesi gerekir.

Algı, “Uyaranların duyu organları aracılığıyla beyne iletilmesi, beyinde tanınması ve değerlendirilmesi (TÜBA, 2012:31-32); duyu ise “iç ve dıştan gelen uyarıların, duyu organlarıyla alınıp sinirler yoluyla beyne ulaşması sonucunda ortaya çıkan olgu” (TÜBA, 2012:372); “insanların ve hayvanların, dış dünyanın uyarılarını görme, işitme, koklama, dokunma ve tat alma organları aracılığıyla algılama yeteneği” (Püsküllüoğlu, 1994:334); olarak tanımlanmaktadır.

Uyarı, insanın duyu alıcılarını uyarma yeteneği bulunan, bir tepki yaratan uyarıcıdır (TÜBA, 2011:1184). Duyuları devindirerek beyni algılama sürecine yönelten uyarıların bebeklik evresinden

* Çocuğa görelik: Çocuğumun dil ve anlam evrenine, ilgi ve gereksinmelerine uygun olan.

başlayarak çocukların yaşamına girmesi gerekir. Bilinmelidir ki duyu algılarının renk, ses, çizgi, sözcük gibi uyarılarla öğrenme ve duyumsama sürecine katılması, duyu ve düşünce bilinçlenmesinin temel koşullarındandır.

Uzmanlar, duyu ve düşünce eğitimi ile zihinsel ve ruhsal gelişme için duygusal beslenmenin (yani duyu organları yoluyla çevreden gelen uyarıların algılanmasının) büyük önemi olduğunu belirtmektedir. "Algılanan uyarılar, düşüncenin başlamasını sağlar; düşünce ne kadar erken başlar ve yeni uyarılarla ne kadar beslenirse zihinsel gelişme o kadar hızlı olur" (Öztürk Ertem, 2008:810).

Erikson'un Psikososyal Kuramı ve Gelişim

Erikson, yaşam boyunca devam eden gelişim sürecini 8 dönem içinde ele alır. "Her dönem bireyleri, çözmeleri gereken bir kriz ile yüz yüze getiren özgün bir gelişimsel görev içerir. ... Birey bu krizleri ne kadar başarılı bir şekilde çözerse o kadar sağlıklı bir gelişim gösterecektir" (Santrock, 2011:23).

Erikson'un Psikososyal Kuramındaki gelişim dönemleri şöyle adlandırılır: Güvene karşı güvensizlik dönemi, özerkliğe karşı utanç ve kuşku dönemi, girişimciliğe karşı suçluluk dönemi, çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu dönemi, kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası dönemi, yakınlığa karşı yalıtılmışlık dönemi, üreticiliğe karşı verimsizlik dönemi, benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk dönemi (Santrock, 2011:23-24; Senemoğlu, 2007:74-80).

Erikson, yaşamın ilk yılında, bebeğin ana rahmindeki güvenli ortamın ardından daha az güvenli bir dünya ile yüzleşmesi sürecinde, tutarlı ve sıcak bir aile ortamında güveni öğreneceklerini, olumsuz koşullarda ise güvensizlik duygusu geliştireceklerini belirtir. Fiziksel rahatlık ve güvenli bakım temel güvenin oluşmasında etkindir. Ona göre, gelişimin ve yaşamın ikinci yılı, özerkliğe karşı utanç ve kuşku dönemidir. Bağımsızlık isteğinin yoğunlaştığı bu dönem, çocukların gelecekteki yaşamlarında önemli etkilere sahiptir. Ana babaların çocukların zihinsel ve devinişsel becerilerini yapılandırmalarına,

uygulamalarına olanak sağlayan tutum ve davranışları, onların özerk bir kişilik yapısı geliştirmeleri için yaşamsal bir öneme sahiptir. Erikson, yaparak-uygulayarak kendini tanıma ve keşfetme eylemleri karşısında aşırı koruyucu ve eleştirici dönütler alan çocukların da kendi yeteneklerini ve çevrelerini anlamaları konusunda utanç ve kuşku duygusu geliştireceklerini söyler (Santrock, 2011:186-191; Senemoğlu, 2007:75-80).

Çocuk ve Dil Gelişimi

Dil, tüm bildiklerimizi, kuşaktan kuşağa aktarmamıza ve zengin bir kültürel birikim oluşturmamıza olanak sağlayan bir araçtır.

Chomsky, “İnsanların belirli bir zamanda ve belirli bir yolla, dil öğrenmeye biyolojik olarak donanımlı olduğunu öne sürmektedir. Çocukların sesbilgisi (fonoloji), sözdizimi ve anlambilimi içeren bazı dil özellikleri ve kuralları algılamalarını sağlayan, doğuştan gelen biyolojik özel bir yetenek olan dil edinim aracı (DEA) ile dünyaya geldiklerini söylemektedir. Çocuklar doğaları gereği sesleri algılama becerisine sahiptirler, nasıl çoğul yapacakları ve soru soracakları gibi kuralları izlemektedirler” (Santrock, 2011:169). Uzmanlar, çocuğun dil gelişiminde biyolojik etkenlerin yanında çevresel yaşantıların da etkili olduğu düşünceindedir. “14-24 aylık çocuklara günlük kitap okuma, çocukların 36 aylık olduklarındaki dil gelişimi ve bilişsel gelişimiyle olumlu yönde ilişkilendirilmiştir” (Santrock, 2011:172).

Yeni yürümeye başlayan bebekler iki sözcüklük anlatımlardan, üç, dört, beş sözcüklük anlatımlar yaratmaya doğru hızlı bir geçiş yaparlar. 2-3 yaş arasında basit cümleler yerine daha karmaşık cümleler kurabilirler (Santrock, 2011:230; Sever, 2012:38-40; Senemoğlu, 2007:44-45).

Okulöncesi dönemdeki çocukların çoğu, konuşulan dilin seslerini algılama ve dildeki tüm sesleri çıkarma konusunda yeterli duruma gelirler. 3 yaşına geldiklerinde tüm ünlüleri ve çoğu ünsüzleri boğumlandırabilir, yani telaffuz edebilirler (Menn ve Stoel-Gammon, 2009’dan akt.:Santrock, 2011:230).

Çoğu dil araştırmacısı, çocukların dünyaya dil edinimlerini sağla-
yacak özel sosyal ve dilsel yetilerle geldiklerine inanmakla birlikte,
çevresel etkenlerin ve evde çeşitli dil çevreleriyle karşılaşmalarının
çocukların dil gelişiminde farklılıklar yarattığı bilinmektedir (Güven
ve Bal 2000:13; Santrock, 2011:176). Bu bağlamda, dil öğrenmeye
hazır biyolojik bir donanıma sahip olan çocukların, dil edinimine
yönelik deneyim kazanma çabalarının desteklenmesi gerekir. Ço-
cukların ilgi ve gereksinmelerine seslenen dilsel çevreler oluşturma
sürecinde, çocuklar için sanatçılar tarafından hazırlanmış öğretici ve
yazınsal kitaplar önemli bir sorumluluk üstlenir.

Bir hikâyenin olay örgüsü, belli olaylar dizisinden çok, birbiriyle
ilişkili olaylar dizisidir. Anaokuluna giden bir çocuk okuldaki bir gü-
nünü şöyle betimleyebilir: “şarkı söyledik, resim yaptık, uyuduk, bir
şeyler yedik, dışarıda oynadık ve öğretilenimiz bize kitap okudu.”
Bu bir olaylar dizisidir ve gerçek yaşamda olaylar böyle gerçekteşir.
Edebiyatta ise genellikle her olayın bir amacı vardır ve hikâyenin
olay örgüsünü de bunlar oluşturur. Bir hikâyenin konusu, bağlantılar
kurmak, nedenler ortaya koymak ve ilişkiler göstermekten başka bir
şey değildir. İyi yapılandırılmış bir konuda olaylar daha sonra ger-
çekleşecekler konusunda ipucu verir, sezdirişlerde bulunur. Okurlar,
“şimdi neden bu oldu? Bu olay daha sonra olacakları nasıl etkileye-
cek?” vb. sorularla bir düşünme serüveninin içine girerler (Russell,
2005:42).

“Bir yazarın anlatacak iyi bir hikâyesinin olması yetmez; hikâyenin
doğru sözcüklerle, doğru sırada ve iyi bir şekilde anlatılması gerekir”
(Russell, 2005:44). Edebiyat yapıtlarında sanatçıların özenli sözcük
seçimi ve çeşitli uzunluktaki tümce yapılarıyla çocuklar için öykü-
nebilecekleri birer dil çevresi yaratılır. Bu dil çevresinde, anadilinin
anlatım olanakları, dil ve anlam evrenine uygun olarak çocuklara
duyumsatılır. Çocukların sınırlı sözcük dağarcıkları öğretici ve kur-
gusal metinlerle desteklenir. Anlatı becerileri için onların düş ve dü-
şünsel birikimleri beslenir.

Küntay (2013), 3-6 yaşlarında, toplam 46 çocukla iki anaokulunda

gerçekleştirdiği alan araştırmasında, çocukların “anlatı”* özelliği taşıyan konuşmalarını incelemiştir. Ona göre, “Türk çocuklarında anlatı yeterliğinin sosyalleşmesine yetişkinler de akranlar da katkı sağlamaktadır. Yetişkinlerin rolü, konu açarak ve çocukların açtığı belli konulara seçici bir şekilde ilgi gösterip belli konu başlıklarını yine seçici bir şekilde devam ettirmektir. Akranlar ise diğer çocukların anlatılarının üzerine inşa edeceği anlatı iskeletleri sunar” (Küntay, 2013:236).

“Genellikle anlatı söylemi çocuklarda özerk ve karmaşık dil üretiminin tepe noktası olarak görülür. Buna ek olarak, benliğin ve otobiyografik belleğin genellikle anlatı söylemi olarak yansıtıldığı ve inşa edildiği düşünülür. Bu yollarla anlatı yeterliği gelişiminin en başta bireyleşmenin gelişimine katkı sağladığı düşünülebilir. ...Akranlarla ve yetişkinlerle girilen sosyal etkileşimlerin anlatı yeterliğinin gelişimini şaşırtıcı ölçüde desteklediğini görürüz. Kişisel deneyimlerini başkalarının karşısına koyma şansı veren bu anlatı turları, bireyleşmenin yanı sıra, benliğin ilişkisellik yönüne de katkıda bulunur” (Küntay, 2013:236).

Erken dönemden başlayarak ana babaların destekleyici tutum ve davranışları, çocukların hızlı bir gelişme gösteren sözcük dağarcıklarının iletişim becerilerinde bir yetkinleşmeye dönüşmesiyle somutlanır. Duyarlı ve bilinçli çabalarla oluşturulmuş bir dil çevresi, çocuklar için dinleme, konuşma, yazma ve okuma becerisi olarak adlandırılan dilsel becerilerin gelişimi için doğal bir ortam yaratır. Çocuk, anılan iletişim becerilerini uygulamalarla sürekli geliştirme olanağı bulur. Çocuklara, duygu ve düşüncelerini düzenlemede, biçimlendirmede yapılan rehberlik, onların sosyal ilişkileri için de yeni öğrenme fırsatları yaratır. Bunun için çocuğun dokunma, görme, işit-

* Küntay'ın araştırmasında, “anlatı” terimi; ‘birden fazla sözcüğü içeren, geçmiş ve gelecekle ilgili gerçek ya da düşsel özellikler taşıyan, çocuğun da içinde olduğu olaylar, anılar’ olarak anımlandırılmıştır. Küntay (2013:231)’a göre, “İster kişisel, ister bilişsel / kavramsal, ister dilsel alandaki gelişimin olsun, anlatı söylemi bütün bir gelişim alanlarının arayüzünde merkezi bir yere sahiptir.”

me gibi çeşitli duyu algılarını öğrenme sürecine katacak, dilsel becerilerini ve keşfetme isteklerini devindirecek, çocukla yetişkin ya da akranları arasında oyun kurmasına, oynamasına olanak yaratacak araçların çocukların yaşam alanına katılması gerekir.

“Çocukların okuma yazma deneyimleri (çocuklara ne sıklıkla kitap okunduğu gibi), annelerinin bu etkinliklere katılımının niteliği (çocuğu bilişsel olarak uyarmak gibi) ve öğrenmesini kolaylaştıracak araçların karşılanmasının (yaşa uygun öğrenme araçları ve kitapları gibi) düşük gelirli ailelerdeki çocukların dil gelişiminde olumlu deneyimler sağladığını göstermiştir” (Rodriguez vd., 2009’dan akt.: Santrock, 2011:232).

Piaget'nin Tanımladığı Gelişim Evreleri

Piaget'nin tanımladığı gelişim evrelerinden ilki olan “duyu-hareket evresi”nde, bebekler duyu ve algılarını fiziksel eylemleriyle eşgüdümsel açıdan düzenleme becerisi geliştirirler. 2-7 yaşlarını kapsayan “işlem-öncesi evre”de ise çocuklar kendilerini sözcükler, imgeler ve çizimler yoluyla gerçekleştirirler. “Kavramlar oluşturup basit mantıksal ilişkiler kurmaya başlarlar.” Piaget’ye göre, çocukların önceden yalnızca fiziksel olarak yapabildiklerini, zihinsel anlamda da yapabilme becerisi edindikleri işlem-öncesi evre, “sembolik işlev” ve “sezgisel düşünce” olarak iki alt evrede değerlendirilmelidir (Santrock, 2011:216-217; Senemoğlu, 2007:41-44).

2-4 yaşlarında ortaya çıkan sembolik işlev alt evresinde, “çocuklar görmedikleri nesnenin zihinsel tasarımını yapabilir hale gelir. Bu beceri çocuğun zihinsel dünyasını genişletir” (Carlson ve Zelazo, 2008’den akt.: Santrock, 2011:217). “İlk çocukluk döneminde çocuklar insanları, evleri, arabaları, bulutları ve birçok şeyi temsili olarak ifade etmek için çeşitli sembol ve ifadeler kullanırlar, dilin kullanımı başlar ve *‘-miş gibi’* oyunlarına katılırlar.” Bu dönemde çocuklar kendilerini çeşitli sembol ve sözcüklerle ifade etme açısından önemli bir aşama yaşasa da düşünce yapıları, “benmerkezcilik” ve “canlandırmacılık” (animizm) nedeniyle sınırlıdır. Benmerkezcilik,

kişinin kendi bakış açısıyla başkasınınkini ayırt edememesi; canlandırıcılık ise cansız nesnelere de canlı gibi algılanması olarak tanımlanabilir (Santrock, 2011:217).

“İlk çocukluk dönemindeki bir çocuğun animistik düşüncesini, ‘Ağaç yaprağı itti ve yaprak düştü.’ ya da ‘Kaldırım beni kızdırdı ve beni yere düşürdü.’ gibi cümlelerle anlamak mümkündür. ...Büyük olasılıkla gerçekliğe olan ilgisizliği sebebiyle çocukların resimleri oldukça yaratıcı ve çoğunlukla hayal ürünüdür. Hayal dünyalarında güneşler mavi, gökyüzü sarı ve arabalar bulutlar üzerinde olabilir. 3,5 yaşındaki bir çocuk çizdiği karalamaya bakıp onun fok balığını öpen bir pelikan olduğunu söyleyebilir (Bkz. Çizelge 1). Bu sembolizm tıpkı çağdaş sanatta olduğu gibi basit ama güçlüdür. 20. yüzyıl İspanyol ressamı Pablo Picasso “Önceden Raphael gibi resim yapardım fakat bir çocuk gibi resim yapabilmem tüm yaşamımı aldı.” (Santrock, 2011:217-218) demiştir.

Çizelge 1 (Santrock, 2011:218)

Piaget’in işlem öncesi evre olarak adlandırdığı, 2-7 yaşlarını kapsayan bu yaşam evresinde, zihinsel dünyası hızla gelişen, kendilerini sözcük, çizgi ve imgelerle anlatmaya koyulan çocuklar için kendilerini gerçekleştirebilecekleri ortamların yaratılması gerekir. Özellikle, benmerkezcilik ve canlandırıcılık nedeniyle sınırlanan; ancak

doğası gereği yaratıcı olmaya ve dşşsel serüvenlere açık düşünce yapıları, özğün dilsel ve görsel uyarılarla beslenmelidir. Piaget'ye göre, işlem öncesi evrede, 4-7 yaş aralığındaki "sezgisel düşünce alt evresi"nde bulunan çocuklar, basit akıl yürütme stratejilerini kullanarak neden-sonuç ilişkileriyle yaşamı anlamaya çalışırlar. Bu evrede sürekli soru soran, sorularına yanıt arayan çocukların öğrenme isteklerinin, ilgi ve gereksinmelerine uygun biçimde yanıtlanması, yeni öğrenmelere yönelmesi açısından da yaşamsal bir öneme sahiptir. Erikson'un, özerkliğe karşı utanç ve kuşku dönemi olarak tanımladığı yaşamın ikinci yılında, çocukların bağımsız ve özerk bir kişilik yapısı geliştirebilmeleri, yaparak yaşayarak öğrenebilmeleri için de nitelikli uyarılara gereksinim vardır. Bu dönemde, çocukların biyolojik özelliklerini sergilemelerine ve sürekli devindirmelerine; dilsel ve bilişsel yaratıcılıklarını uygulamalarla geliştirmelerine olanak sağlayacak ortamların yaratılmasında ana baba ve ilgililere önemli sorumluluklar düşmektedir.

"Piaget'nin kuramı temel bir gelişim programıdır. Bir diğer gelişim kuramı olan Vygotsky'nin kuramı da çocuğun bilişine odaklanmıştır. ... Piaget'nin kuramında çocuklar düşünme ve anlama yollarını fiziksel dünyadaki eylemleri ve bu dünyayla olan etkileşimleri sayesinde geliştirirler. Vygotsky'nin kuramında ise çocuklar Piaget'nin kuramında olduğundan daha sosyal bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Ona göre çocuklar temelde düşünme ve anlama yollarını öncelikle sosyal etkileşimleri yoluyla geliştirirler. Bilişsel gelişimleri toplum tarafından onlara sağlanan araçlara bağlı olarak gelişir ve zihinleri yaşadıkları kültürel bağlam içerisinde şekillenir" (Gredler, 2008; Holzman, 2009'dan akt.: Santrock, 2011:220). Her iki kuramın temel özelliği, çocukların düşünme ve anlama becerilerini geliştirmede temel etkenin "etkileşim" olduğu gerçeğidir.

Etkileşim, çocuk gelişimi alanının bir terimi olarak (*Alm. Interaktion, Fr. Interaction, İng. Interaction*) "1. İki ya da daha fazla birey arasında karşılıklı paylaşıma dayanan bir iletişim süreci. 2. Çocuğun karşılaştığı durum ve kişi ile karşılıklı tepki içinde bulunması; gerçekleşen karşılıklı tepkilerin bütünü." olarak tanımlanmaktadır

(TÜBA, 2011:433). Etkileşimin anlamsal çerçevesi, çocuğun kişi ya da bir durum/uyarıcı ile yaşadığı iletişim; bir uyarıcıya verdiği yanıt (tepki) olarak da çizilebilir. Çocuğun çevresindeki nesne ve varlıklarla girdiği her iletişim, doğal olarak bir etkileşim sürecidir. Bu süreçte çocuğun çevresindekilere vereceği her yanıt anlama ve anlatma becerilerinin de uygulamaya katılmasını gerektirir. Bu etkileşimde, çocuğun bilişsel, dilsel, kişilik ve toplumsal gelişimi açısından önemli yaşantılar edinmesine fırsatlar yaratacak etkili araçlardan biri de kitaplardır. Dilsel ve görsel birer uyarıcı olarak çocuk kitapları, 6 aylık evreden başlayarak çocukların çeşitli duyu algılarını devindiren, onlara ana baba ya da başka bir yetişkinin rehberliğinde sosyal bir etkileşim ortamı yaratan araçlardır. Çocukların yaş ve ilgilerine seslenen öğretici ya da yazınsal özellikler taşıyan bu araçlar; çocukların hem bağımsız birer özne olarak hem de bir öğreticinin (yetişkinin) katkısıyla renk, çizgi ve sözcüklerin oluşturduğu anlam evrenini deneyimlemesine olanak sağlar. Görsel ve dilsel uyarıcıların duyu algılarını harekete geçiren işlevleriyle gerçekleşen bu deneyimleme, çocuğun bilişsel ve dilsel birikimini uygulamalarla sürekli yetkinleştiren bir etkileşim ortamı oluşturur.

Çocuk, Oyun ve Etkileşim

Piaget'ye göre oyun, çocuğun bilişsel gelişimini hızlandırır. Çocuklara, yeterliklerini ve kazanılan becerileri rahat ve zevkli biçimde uygulama fırsatı yaratır. Ona göre, bilişsel yeterliklerin uygulanması gerekir; oyun da bu uygulama için mükemmel bir ortamdır. Vygotsky, çocukların kendi anlama ve düşünme yollarını sosyal etkileşim aracılığıyla geliştirdiklerini savunur. O da oyunu, bilişsel gelişim için harika bir ortam olarak görür. Vygotsky, oyunun özellikle taklit ve sembolik yapıyla ilgilendirir; ana babalara da çocukların bilişsel ve yaratıcı düşünce gelişimleri için bu tür hayali oyunları (Örneğin, bir çocuğun bir sopayı atarak hayal etmesi ve ona 'atmış gibi binmesi vb.) desteklemelerini önerir (Santrock, 2011:267).

Alanyazında da oyun, dil ve iletişim becerilerinin gelişimi için önemli bir eylem olarak tanımlanır. Küçük çocukların dil ve iletişim

becerileri, oyun sürecinde roller ve kuralların tartışılması sırasında kullandıkları sözcükler ve sözcük öbekleriyle gelişim gösterir. Bu tür sosyal etkileşimler okuryazarlık becerilerine de yararlı olabilir (Coplan ve Arbeau, 2009'dan akt.: Santrock, 2011:267).

Uzmanlar, (Hughes, 1995'den akt: Onur, 2013:165-166) oyunun temel özelliklerini şöyle çerçevelemektedir:

1. Amacının kendi içinde olması, dışarıdan güdülenmemesi,
2. Özgürce seçilmesi; çocuğun oyuna hiçbir şekilde zorlanmaması,
3. Haz verici olması,
4. Gerçeğe uymaması, yani *miş gibi yapma* ögesini içermesi (Özellikle simgesel oyunlarda görülür.),
5. Oyuncunun (çocuğun) oyuna etkin biçimde katılması.

Özellikle, erken dönemde, çocukların çeşitli duyu algılarını uyaran sesli, hareketli vb. kitaplar; eğlenerek çeşitli yaşantılar edinmesi için "bir oyuncak olarak" onların yaşam alanına katılmalıdır. Bu oyuncakların oluşturduğu eğlendirici anların-etkinliklerin çocukların devinışsel, bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine ve kazanılmış yeterliklerini de uygulamalarına ortamlar yaratacağı bilinmelidir.

